

Masterthese Sociologie – GVB
Auteur: Sydney Kartoikromo
Student nr.: 252885
Begeleider: J. Burgers
Tweede lezer: S. Braster

Van Mozart tot Marco Borsato: Muzikale voorkeuren binnen een hoogopgeleide familie

Abstract

This study explores musical preferences within three generations of a single Dutch family. In particular, it is interested in the role of age in relation to musical preferences. According to Bourdieu, cultural participation is strongly related to social class. Multiple studies have shown that a more diverse pattern of cultural participation has emerged among the highly educated, which is known as cultural omnivorousness. By carefully examining all three elements of Bourdieu's cultural capital for all three generations, it is expected to find a more omnivorous pattern of musical preferences among the younger generations, as it is theorized that they are more interested in new types of music. Differences in cultural capital were found especially among the first generation on the one hand, and the second and third generation on the other hand. Differences in musical preference were found between all three generations. While the first generation was mostly interested in highbrow culture, the second generation had more interest in popular culture. The third generation was interested in popular music, and demonstrated appreciation for highbrow culture as well. Thus, evidence was found for an increase in omnivorousness among the younger generations.

Keywords: Omnivorousness; Musical preference; Culture; Bourdieu; Generations

Inleiding

Het begrip status is direct gerelateerd aan consumptiegedrag. Het onderscheid dat Weber maakte tussen klasse en status helpt ons te begrijpen dat consumptie niet alleen een kwestie van klasse maar ook van sociale status, met andere woorden prestige, kan zijn. Weber benadrukte dat, al voorafgaand aan de industriële samenleving, de hogere klasse het alleenrecht op luxe goederen opeiste met als doel de elite positie te behouden. Volgens Kraaykamp et al. (2010) is *culturele* consumptie in het bijzonder een uiting van status aangezien het afhankelijk is van hooggewaardeerde eigenschappen zoals kennis.

Bourdieu (1984) stelt dat consumptiegedrag juist het resultaat van sociale klasse is. De onder-, midden- en bovenklasse hebben volgens hem elk een eigen patroon van consumptie en de bovenklasse bepaalt daarbij wat goede smaak is. Klasse wordt bepaald door het cultureel kapitaal dat iemand bezit en door het economisch kapitaal waar iemand over beschikt. Zodoende kan een kunstenaar met relatief weinig inkomen op gelijke sociale hoogte staan met een succesvol zelfstandig ondernemer. In termen van consumptie zal de kunstenaar echter een meer verfijnde smaak hebben dan de ondernemer die meer geïnteresseerd is in luxegoederen.

De discussie omtrent consumptie, klasse en status is nog altijd gaande. Zo is er een school die stelt dat men uiteindelijk met een uniek individu te maken heeft, en dat klasse gerelateerde socialisatie steeds minder invloed op cultuurconsumptie heeft. Een belangrijke bijdrage in het debat komt van Peterson en Kern (1996). Volgens hen consumeert de onderklasse weliswaar in overeenkomst met die klasse, maar is de bovenklasse niet alleen geïnteresseerd in typische 'highbrow' consumptie zoals klassieke muziek, maar ook geïnteresseerd in 'lowbrow' culturele uitingen zoals rapmuziek. Vander Stichele en Laermans (2004) bevestigen dit, maar stellen ook vast dat dit vooral geldt voor de jonge hoger opgeleiden. Onderzoek van Savage en Gayo (2011) benadrukt verder dat dit *omnivore* consumptiegedrag terug te voeren is op leeftijdsverschillen en niet op klassenverschillen. Andere onderzoekers wijzen weer op de rol van de partner en het sociale netwerk op het consumptiegedrag (zie bijvoorbeeld Kraaykamp et al., 2007).

Een probleem is dat het lastig is om onderscheid te maken tussen klasse en status. Crompton (2008) wijst erop dat de culturele wending en de opkomst van het postindustriële neoliberale kapitalisme eraan hebben bijgedragen dat de grenzen tussen beroepen die men associeerde met de arbeiders- en middenklasse zijn vervaagd. Daarbij is Nederland volgens Kraaykamp et al. (2010) nooit echt een klassenmaatschappij geweest. Chan (2010) merkt verder op dat de meeste studies alleen naar materiële consumptie of alleen naar culturele consumptie kijken. Een kwalitatieve studie die beide vormen van consumptie opneemt kan daarom een bijdrage leveren aan deze discussie. Door meerdere generaties binnen één familie te onderzoeken kan daarnaast de rol van intergenerationele transmissie worden afgezet tegen andere factoren die consumptiepatronen zouden beïnvloeden. De probleemstelling luidt dan *“Wordt cultuurconsumptie in een middenklasse milieu meer omnivoor op jongere leeftijd?”*

Het onderzoeken van deze vraag kan een relevante bijdrage leveren aan de cultuurverkenning zoals deze door de Raad voor Cultuur wordt uitgevoerd. Aan de hand van deze verkenning brengt de Raad voor Cultuur een advies uit over de hoofdlijnen van het cultuurbeleid voor de komende jaren. Ondanks dat de overheid zich steeds meer heeft teruggetrokken uit de culturele sector, blijft zij daar een belangrijke rol spelen met het verdelen van subsidies.

Binnen deze cultuurverkenning speelt onderzoek door het Sociaal en Cultureel Planbureau en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een grote rol. Dit betreft dan vaak rapporten die de culturele sector cijfermatig in kaart brengen. De kans bestaat echter dat bepaalde mechanismen

omtrent cultuurparticipatie over het hoofd worden gezien, die met kwalitatief onderzoek wel aan het licht gebracht kunnen worden.

De cultuurverkenning van 2014 (Raad voor Cultuur, 2014) waarschuwt voor de afnemende interesse in zogenaamde 'gecanoniseerde' kunstvormen. Huidige Nederlandse jongeren zijn vooral geïnteresseerd in populaire kunstvormen en blijken deze voorkeur vast te houden, ook als zij ouder worden. Het is daarom belangrijk om te weten hoe de culturele consumptie van zowel jongeren als ouderen tot stand komt en hoe deze zich ontwikkelt. Op basis hiervan kan dan gericht worden ingezet op cultuureducatie en/of subsidiëring.

Theoretisch Kader

Culturele consumptie en sociale stratificatie

Binnen studies over culturele consumptie staat het werk van Pierre Bourdieu centraal. Hij heeft met zijn *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste* (1984) dan ook een van de meest veelomvattende studies naar sociale klasse en smaak gedaan. Distinction is gebaseerd op een survey uitgevoerd in de jaren 60 in Frankrijk. Bourdieu ontdekte dat culturele consumptie een sociale functie vervulde, namelijk het benadrukken van sociale verschillen tussen individuen. Zo kwam hij tot een 'homologie' van smaak, oftewel patronen van smaak die groepen mensen met elkaar gemeen hebben. Mensen kunnen een voorkeur hebben voor bijvoorbeeld bepaalde muziek of eten, en daarnaast een sterke afkeur hebben voor een bepaald muziekgenre of gerecht. Op deze wijze laat Bourdieu zien dat er een typische voorkeur bestaat binnen de arbeidersklasse en binnen de bourgeoisie.

Ook het werk van Herbert Gans (1999) is gebaseerd op het homologie argument. Hij stelt dat er een hiërarchie bestaat wanneer het op smaak aan komt. Zo meent Gans dat deze hiërarchie wordt gevormd door een hoge cultuur, een hoge-midden cultuur, een lage-midden cultuur, een lage cultuur, en een quasi-volks lage cultuur. Men spreekt ook wel van 'highbrow', 'middlebrow' en 'lowbrow' cultuur. Onder 'highbrow' cultuur verstaat Gans zaken als klassieke muziek en literatuur die populariteit genieten onder de hogere klasse van de samenleving. Toch heeft elk van deze categorieën haar eigen esthetische waarde en standaarden, en betekenis voor de betreffende groep mensen. Gans meent daarom dat elke 'smaak cultuur' als even belangrijk gezien moet worden.

Het verschil van Gans met Bourdieu echter, is dat Bourdieu verder gaat dan alleen het vaststellen van een culturele differentiatie. Volgens Bourdieu wordt deze culturele differentiatie nadrukkelijk gebruikt om de sociale hiërarchie in stand te houden. Dat betekent dat doordat de hogere klasse er een gedistingeerde smaak en lifestyle op na houdt, zij naar de lagere klassen laat zien dat zij de dominante klasse is. Highbrow cultuur is voor Bourdieu dan ook synoniem voor legitieme cultuur, en gaat impliciet gepaard met snobisme.

De hogere klasse weet deze hoge cultuur te waarderen omdat zij over voldoende cultureel kapitaal beschikt (Bourdieu, 1994). Door middel van socialisering binnen de familie en school doet men culturele kennis op, waardoor individuen uit de hogere klasse beter in staat zijn hoge cultuur te begrijpen. In een recente studie van Willekens en Lievens (2014) blijken cultureel kapitaal van ouders, alsmede het opleidingsniveau van jongeren geheel in lijn met Bourdieu de meest belangrijke voorspellers van cultuurdeelname.

Omdat de lagere klasse zich op minder cultureel kapitaal kan beroepen, voelt zij zich buitengesloten van de hoge cultuur. Men kan er immers niet over meepraten, aangezien de kennis ontbreekt. De manier waarop iemand met cultuur omgaat, is volgens Bourdieu verankerd in een

systeem van mentale patronen dat hij de *habitus* noemt (Bourdieu, 1992). Dit begrip geeft weer wat Bourdieu het *belichaamde culturele kapitaal* noemt. Onbewust bepaalt dit systeem hoe een persoon zich door de sociale wereld beweegt. Bourdieu (1984) stelt in *Distinction* dan ook dat als gevolg van hun culturele kapitaal de dominante klasse een duidelijke voorkeur heeft voor klassieke muziek en opera.

In navolging van Bourdieu hebben meerdere studies hebben aangetoond dat er een verband bestaat tussen opleidingsniveau en beroep (*geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal*), en cultuurdeelname. Als men naar bijvoorbeeld naar museumbezoek (Ganzeboom, 1989; Kirchberg, 1996) en de kunstmarkt kijkt (Grenfell, 2007), is het onmiskenbaar dat deze vorm van culturele consumptie wordt gedomineerd door de hogere klasse die over zowel cultureel als economisch kapitaal beschikt. Ook het bezit van cultuurgoederen zoals kunst beschouwt Bourdieu als een vorm van cultureel kapitaal, namelijk het *geobjectificeerd cultureel kapitaal*. Toch is er ook kritiek op het homologie argument van Bourdieu en Gans.

De sociologen Anthony Giddens, Ulrich Beck, en Zygmunt Bauman nemen een unieke plaats in binnen deze kritiek. Zij delen samen de mening dat klasse en status steeds minder invloed hebben op hoe iemand uiting geeft aan zijn/haar identiteit. Dit gebeurt onder invloed van verbeterende levensstandaarden, toegenomen mobiliteit (zowel sociaal als fysiek), en het feit dat men de identiteit eerder ontleent aan bijvoorbeeld etniciteit of seksualiteit. Deze sociologen stellen met andere woorden dat het verschijnsel van de homologie met bijbehorende hiërarchie aan het verdwijnen is. Het individualiseringsargument is echter in de praktijk weinig getoetst en is vooralsnog louter op theorie gebaseerd (Chan, 2010).

Veel studies nemen daarom Bourdieu als uitgangspunt. Lahire (2008) wijst er bijvoorbeeld op dat verschillende klassen ook smaak gemeen kunnen hebben. Een van de meest invloedrijke aanvullingen op het werk van Bourdieu komt van echter van Peterson (Peterson & Simkus, 1992; Peterson & Kern, 1996) waarin hij nieuwe patronen van culturele consumptie naar voren brengt.

De culturele omnivoor

In de studies van Peterson en Simkus (1992) en Peterson en Kern (1996) wordt onderzoek gedaan naar muziekvoorkeuren in Amerika. Hieruit blijkt dat mensen uit een hogere beroepsgroep de neiging hebben om meer muziekgenres te waarderen dan mensen die lager op de maatschappelijke ladder staan. In het onderzoek van Peterson en Kern (1992) wordt een hiërarchische verdeling gemaakt van verschillende muziekgenres. Als lowbrow categoriseren zij onder andere country, rock, en gospel. Klassieke muziek en opera worden onder highbrow cultuur geplaatst. Onder de groep mensen met een hoog inkomen en een hoge opleiding blijkt dan dat men er een brede culturele interesse op na houdt.

Deze observatie, dat een groep een breed patroon van cultuur consumptie tentoonspreidt, staat bekend als het fenomeen *culturele omnivoriteit*. Een omnivoor is een begrip uit de biologie dat staat voor een alleseter. De culturele omnivoor kan dan gezien worden als een individu dat geïnteresseerd is in zowel highbrow als lowbrow cultuur. Dit in tegenstelling tot de snob uit de hogere klasse die op Bourdiaanse wijze alleen deelneemt aan de hoge cultuur, en met andere woorden als een culturele *univoor* kan worden bestempeld. Barnett & Allen (2000) bevestigen dit omnivore patroon voor wat betreft de consumptie van films, en Van Eijck (2001) voor wat betreft muziekvoorkeuren.

Peterson en Kern (1996) merken verder op dat het fenomeen van de culturele omnivoor gezien kan worden als aanvulling op Bourdieu's theorie van cultuurconsumptie. Hoewel de culturele omnivoor in tegenstelling tot de snob zijn/haar neus niet ophaalt voor cultuuruitingen buiten de hoge cultuur, kan culturele omnivoriteit desondanks een teken van status zijn, juist omdat het zich zoals

eerder vermeld vooral voordoet onder de groep mensen met veel economisch en cultureel kapitaal. Bryson (1996) beargumenteert dat culturele omnivoriteit niets anders is dan een bijzondere vorm van cultureel kapitaal, namelijk *multicultureel kapitaal*. Dat wil zeggen dat men in staat is zich met gemak binnen diverse culturele milieus te bewegen. Toch wil dit niet zeggen dat een de culturele consumptie van een culturele omnivoor geen grenzen kent, of cultureel 'gulzig' is (Sullivan & Katz-Gerro, 2007). Het betekent eerder dat men open staat voor andere cultuur (Peterson & Kern, 1996). Wanneer men toch een aversie voor een bepaald muziekgenre heeft, dan kan dit worden geduid als een vorm van sociale onderscheiding (Bryson, 1996).

Leeftijd

Onderzoek van Savage & Gayo (2011) naar muzikale voorkeuren in Groot-Brittannië bevestigt het bestaan van de culturele omnivoor, maar laat wel duidelijk een verschil tussen jongeren en ouderen zien. Gecontroleerd voor klasse en opleiding vinden zij onder jongeren een grotere belangstelling voor nieuwe muziekgenres, in tegenstelling tot ouderen die daar conservatiever in zijn. Reeves (2015) benadrukt dan ook dat leeftijd te weinig belangstelling heeft gekregen als mogelijke invloed op culturele consumptie en patronen als culturele omnivoriteit. Hij merkt op dat bepaalde levensfasen van grote invloed kunnen zijn op de manier waarop men invulling geeft aan cultuur consumptie. Men kan hierbij denken aan studeren, het krijgen van kinderen, voltijd gaan werken, etc. Beschikking over vrije tijd verschilt per fase en zou een rol kunnen spelen met betrekking tot cultuurdeelname. Friedman (2012) concludeert met zijn studie naar komedie dat culturele omnivoriteit kan toenemen naarmate men ouder wordt. Zo kregen mensen die in hun jongere jaren vooral in lowbrow komedie waren geïnteresseerd op latere leeftijd ook interesse in highbrow komedie. Friedman laat zien dat dit het resultaat is van een toegenomen cultureel kapitaal.

Naast het onderzoek van Savage & Gayo (2011) wijst ander onderzoek op het gebied van muziek uit dat omnivoren in Groot-Brittannië, maar ook in Amerika, juist ouder zijn dan mensen met een beperkte muzikale smaak (Chan & Goldthorpe, 2007; Alderson et al., 2007). En op het gebied van theater en film is bijvoorbeeld geen relatie met leeftijd te bespeuren (Chan & Goldthorpe, 2005). Reeves (2015) vraagt zich dan ook terecht af hoe men deze patronen kan verklaren.

Volgens Reeves (2015) moeten er drie punten verder worden onderzocht om de invloed van leeftijd te achterhalen. Ten eerste moet data van verschillende landen onderling met elkaar worden vergeleken. Het zou kunnen zijn dat een nationale context de verschillen kan verklaren. Wellicht zijn er relevante verschillen op het gebied van onderwijs en welvaart. Ten tweede is het belangrijk om naar de invloed van leeftijd te kijken voor specifieke vormen van culturele consumptie, in plaats van meerdere activiteiten gelijktijdig te onderzoeken zoals in Chan en Goldthorpe (2005). En ten derde moet men zich afvragen met wat voor effect men precies te maken heeft: leeftijd, cohort of misschien een periode effect? Volgens Reeves (2015) bestaan de meeste onderzoeken naar omnivore culturele consumptie uit multivariate regressieanalyse met transversale data, waardoor ze niet in staat zijn de invloed van leeftijd te achterhalen.

Dit onderzoek gaat in op het derde punt door drie generaties binnen één familie in Nederland te bestuderen op het gebied van muzikale voorkeuren. Volgens Bourdieu (1984) is muziek bij uitstek een vorm van culturele consumptie die bevestigt tot welke klasse men behoort. Hij stelt dat kennis over muziek minder opzichtig is dan bijvoorbeeld een museum bezoeken en dat de waardering voor muziek des te meer symbolische waarde uitdrukt.

De kwalitatieve aard van het onderzoek is daarnaast bevorderlijk voor het ontrafelen van de relatie tussen muzikale voorkeur aan de ene kant en klasse/status, leeftijd, en periode effect aan de andere. Daarvoor dienen de volgende vragen als leidraad:

Wat is de relatie tussen cultureel kapitaal en muzikale voorkeur?

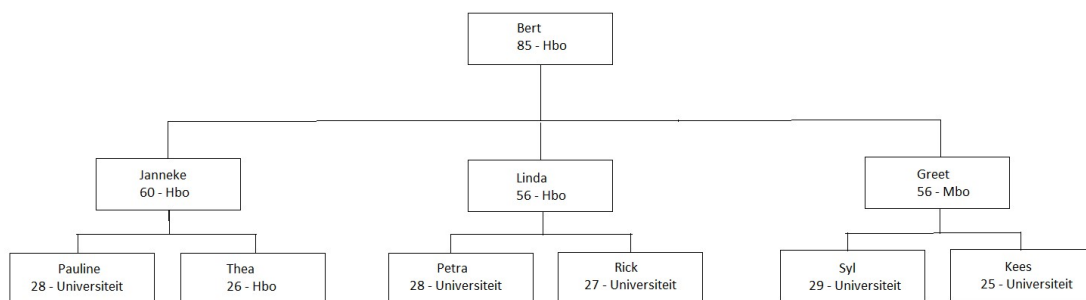
Wat is de relatie tussen leeftijd en muzikale voorkeur?

Onderzoeksdesign

Onderzoekspopulatie

Voor dit onderzoek zijn interviews afgenomen bij drie generaties van één familie in Nederland. Bij het selecteren van een familie zijn een aantal criteria gehanteerd die nu worden besproken. Aangezien uit de literatuur blijkt dat culturele omnivoriteit gepaard gaat met een hoog cultureel kapitaal is er gekozen voor een hoogopgeleide familie. Dit houdt in dat minderjarigen minimaal een havo opleiding volgen en meerderjarigen een hbo of wo studie volgen of reeds hebben afgerond. Om de variabele klasse constant te houden is er gezocht naar een familie met zo weinig mogelijk verschillen in onderlinge opleidingsniveaus. Daarnaast werd er gestreefd naar deelname van een familie van enige omvang (circa 12 tot 15 personen). Er werd een minimumleeftijd van 15 jaar gehanteerd in de veronderstelling dat de respondent dan voldoende in staat was te reflecteren over het onderwerp en dit uit te drukken naar de onderzoeker.

Door middel van het aanwenden van het persoonlijk netwerk van de onderzoeker is contact gelegd met een familie die aan deze voorwaarden voldeed en bereid was mee te werken aan het onderzoek. De betreffende familie bestaat in totaal uit 17 personen. Hiervan zijn uiteindelijk 10 familieleden akkoord gegaan met het deelnemen aan het onderzoek. Mede als gevolg van residentie in het buitenland was een deel van de familie niet in staat om te participeren in het onderzoek. De leeftijden variëren van 26 tot 85 jaar. Het opleidingsniveau varieert van mbo tot universitair, waarbij vermeld moet worden dat mbo-niveau slechts éénmaal voorkomt binnen de onderzochte groep. De familie bestaat uit een grootvader Bert, zijn drie dochters, en twee kinderen per dochter.

Figuur 1: Familiestamboom onderzoeksgroep

Methode

De gesprekken met respondenten vonden plaats in de vorm van semigestructureerde interviews. Dit bood de mogelijkheid tot verder doorvragen indien nodig was. De subjectieve interpretaties van muziek en muziekgenres kunnen van persoon tot persoon verschillen en het is daarom belangrijk om de respondent in staat te stellen om dit op een dieper niveau toe te lichten.

De betrouwbaarheid van de informatie uit de interviews werd gewaarborgd doordat de gesprekken digitaal werden opgenomen. Daarnaast werden er aantekeningen gemaakt. In het kader van de validiteit werd de respondent gevraagd zijn/haar muziek collectie toe te lichten, en werden eventuele afspeellijsten bekeken en besproken. In zekere mate heeft het onderzoek dan ook een etnografisch karakter, doordat de gesprekken plaatsvinden in de persoonlijke leefsfeer waar men (al dan niet gedeeltelijk) muziek consumeert.

Operationalisering

Voor het categoriseren van muziek in termen van hoge en lage cultuur wordt gebruik gemaakt van de indeling zoals die door Purhonen et al. (2010) is gehanteerd. Zij verdelen muziekgenres over drie niveaus: highbrow, middlebrow en lowbrow. De muzieksmaak wordt dan als highbrow gedefinieerd als men het liefst naar klassieke muziek, opera, jazz, en wereldmuziek luistert. De genres country, levenslied, elektronische muziek, en religieuze muziek worden door Purhonen et al. (2010) als lowbrow gecategoriseerd. Onder middlebrow, ten slotte, verstaan zij de genres blues, hip-hop en R&B, rock, en heavy metal. Voor dit onderzoek is daar popmuziek aan toegevoegd.

Op basis van informatie over onder andere de muziekcollectie, beluisterde radiozenders en muziek afspeellijsten, en concertbezoek werd zo een beeld gevormd van de respondent. Indien de respondent louter naar highbrow genres luisterde, en niet naar middlebrow of lowbrow genres, spreekt men van een 'perfecte snob'. Een typische omnivoor heeft naast de voorkeur voor highbrow genres ook interesse in middlebrow, maar vooral ook in lowbrow genres.

De interviews waren gestructureerd aan de hand van een topiclijst. De items die aan bod kwamen zijn opleiding, culturele reproductie vanuit ouders, muzieksmaak, muziekconsumptie en muziekinstrument als hobby. Er is voor gezorgd dat middels het afnemen van semigestructureerde interviews de drie verschillende vormen van cultureel kapitaal alle drie afzonderlijk onderzocht kunnen worden. Een aantal voorbeeldvragen luidt:

Werd er thuis muziek gedraaid? Wat voor muziek?

Hadden jullie thuis kunst in huis? Wat voor kunst?

Wat voor opleiding en beroep hadden uw ouders?

Ethische overwegingen

Ondanks dat het thema van het onderzoek niet direct als gevoelig kan worden bestempeld, moet er toch worden stilgestaan bij enkele ethische aspecten. Er wordt immers informatie uit de privésfeer gedeeld met de onderzoeker. Bij het afnemen van de interviews zijn respondenten daarom expliciet om instemming met deelname aan het onderzoek gevraagd. Vooraf is het globale doel van het onderzoek besproken. Verder is uiteengezet hoe het interview afgenomen en geregistreerd zou worden. De respondent was hierdoor mede op de hoogte welke partijen inzage in de gegevens hebben, en op welke wijze en hoe lang deze gegevens bewaard zullen worden. Namen zijn gefingeerd om de privacy van de respondent te beschermen. Door middel van het ondertekenen van een schriftelijke overeenkomst zijn onderzoeker en respondent ten slotte tot een formele afspraak over deelname aan het onderzoek gekomen.

Resultaten

Inleiding

Conform het uitgangspunt van de studie zijn alle respondenten hoog opgeleid, met uitzondering van een respondent uit de tweede generatie. Men kan dus stellen dat het geïnstitutionaliseerd kapitaal binnen de onderzochte familie min of meer overeenkomt. Uit de interviews komen vooral tussen de eerste generatie en het geheel van tweede en derde generatie een aantal verschillen naar voren op het gebied van cultureel kapitaal. Als men het belichaamd cultureel kapitaal beschouwt dan valt op dat de tweede en derde generatie beiden les in een muziekinstrument hebben gehad. Ook zijn deze generaties op de middelbare school onderwezen in kunstzinnige vorming en hebben ze kennisgemaakt met diverse musea in hun jeugd.

Verder werd in alle huishoudens veel gelezen. Daarbij is het opvallend dat de moeder vaak wordt genoemd als het om lezen in huis gaat. Wat betreft geobjectificeerd cultureel kapitaal waren er dan ook in elk gezin boeken aanwezig. Een overeenkomst tussen de tweede en derde generatie is dat de vader een belangrijke rol speelt bij het afspelen van muziek in huis. De muziekcollectie was in handen van de vader en hij was ook degene die werd genoemd als dé ouder die muziek draaide in huis. Verder kwam de tweede en derde generatie thuis in contact met buitenlandse culturen doordat er kunstvoorwerpen uit andere landen in huis tentoongesteld lagen, en doordat er veel werd gereisd met de familie.

Geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal

Grootvader Bert (85) komt uit een gezin, waarvan de ouders het meer uitgebreid lager onderwijs (Mulo) hebben gevolgd. Alleen zijn vader heeft de Mulo daadwerkelijk voltooid. Deze heeft zich later opgewerkt tot directeur gemeentefinanciën. Bert benadrukt dat zijn ouders zeer ontwikkeld waren en dat beiden bijvoorbeeld uitstekend Engels konden praten. Bert zelf heeft de hogere burgerschool (Hbs) doorlopen en is daarna een technische opleiding aan een hogere technische school (Hts) gaan volgen. Na het afronden hiervan is hij uiteindelijk technicus bij elektronicaconcern Philips geworden. Het was een functie die ervoor zou zorgen dat Bert een aantal jaar bij een fabriek in Iran en Tanzania werkte. De vrouw van Bert, afkomstig uit een agrarische familie, was betrokken bij de buitenschoolse activiteiten op de lagere school toen het gezin nog in Tanzania gevestigd was. Zij bracht de schoolkinderen bijvoorbeeld het ambacht van leerbewerking bij. Terug in Nederland werkte zij als jeugdleidster in arme wijken.

Dochters Janneke (60) en Linda (56) hebben beiden een Hbo-opleiding afgerond. Janneke studeerde na het Vwo toerisme en heeft daarna onder andere in een kibboets gewerkt, totdat zij medewerker werd voor de gemeente. Daar is zij nog steeds werkzaam, in de functie van raadsadviseur. Linda is na de middelbare school personeelswerk op Hbo-niveau gaan studeren en als personeelsfunctionaris gaan werken. Dochter Greet (56) heeft na het voltooien van de Mavo een Mbo-opleiding tot apothekersassistent gedaan. Na haar afstuderen bleek het vanwege een gebrek aan vacatures moeilijk hier werk in te vinden. Zij is uiteindelijk huismoeder geworden.

De kinderen van Janneke, Pauline (28) en Thea (26), hebben beiden op het Vwo gezeten. Pauline heeft een bachelor titel in pedagogische wetenschappen behaald en daarna een masteropleiding in forensische orthopedagogiek voltooid. Momenteel werkt ze als ambulant begeleider voor mensen met autisme. Thea heeft grotendeels het Vwo doorlopen, maar is in de eindfase overgestapt naar de Havo, waarna zij de Hbo-opleiding tot operatieassistent heeft voltooid. Thea heeft daarna altijd als operatieassistent gewerkt bij een groot ziekenhuis.

Petra (28) en Rick (27), de kinderen van Linda, hebben allebei het gymnasium afgerond. Petra is daarna biotechnologie gaan studeren op universitair niveau en is later overgestapt op de richting

chemie. Ondanks dat zij haar studie nog niet heeft afgerond, werkt Thea momenteel als quality officer; een functie op Hbo/universitair niveau. Rick is op het moment van schrijven zijn universitaire studie werktuigbouwkunde aan het afronden.

De kinderen van Greet zijn beiden na de Havo technische bedrijfskunde op Hbo-niveau gaan studeren om vervolgens het onderwijs voort te zetten met een masteropleiding. Syl (29) is een opleiding innovatiemanagement gaan volgen en werkt nu als salesmedewerker bij een bedrijf gespecialiseerd in marketing data-analyse. Kees (25) koos na zijn Hbo-opleiding voor een studie bouw- en vastgoedmanagement en is daarna voor een groot bouwbedrijf gaan werken.

Aan de hand van deze beschouwing van het opleidingsniveau en de beroepen die worden uitgeoefend door de familieleden, kan men dus stellen dat de sociale status binnen de groep van geïnterviewde familieleden niet veel van elkaar verschilt. Er is met andere woorden sprake van een relatief homogene groep.

Belichaamd en geobjectificeerd cultureel kapitaal

Ook als het om lezen als activiteit gaat, kan men spreken van een groep die relatief gelijk is. In elk gezin waren wel boeken aanwezig en was men lid van de bibliotheek. Er werd veel gelezen door beide ouders van Bert en hijzelf was zeer geïnteresseerd in de Nederlandse cultuur en literatuur. Deze belangstelling werd hem bijgebracht door zijn moeder en is verder gestimuleerd door een enthousiaste leraar op de Hbs; hij was dan ook altijd lid van de bibliotheek geweest.

De dochters van Bert beamen allen dat lezen belangrijk gevonden werd in het gezin. Naast het lezen van de krant nam vader Bert wekelijks boeken mee naar huis en moeder las de kinderen regelmatig voor. Linda vond lezen een vanzelfsprekend tijdverdrijf:

“In Tanzania hadden we geen tv, dus ja, dan deed je óf spelletjes óf je ging lezen. [...] en computers bestonden ook nog niet, dan was het heel normaal om te lezen. [...] We hadden allemaal wel een eigen boekenverzameling. Ja, en die las je niet één keer, die las je gewoon tien keer, want je had geen andere boeken.”

In het geval van tweelingzus Greet werd lezen juist gezien als verplichting.

“Vroeger was ik echt een hele slechte lezer. Ik vond het niet interessant. [...] Ik denk dat ik het geduld gewoon niet op kon brengen. [...] Het staat me bij dat ik wel eens boeken voor m’n verjaardag kreeg en dat ik die móest lezen.”

Het feit dat Greet van haar zesde tot haar tiende onderwijs in het Engels kreeg, speelde voor haar mogelijk een rol. Het zou destijds misschien meer moeite hebben gekost om Nederlandse boeken te lezen, geeft ze aan. Voor Linda kwam dit echter niet naar voren als probleem. In haar volwassen leven is Greet vrijwillig weer meer gaan lezen.

De kinderen en echtgenoot van Greet hadden ook moeite met lezen. In hun geval was dit echter het gevolg van dyslexie. Alsnog werd er gelezen in het gezin, al was het maar op aandringen van moeder Greet. Stef:

“Ik had zelf misschien een beetje moeite om stil te zitten. [...] Je moet je toch concentreren. Maar dan zei m’n ma af en toe: ‘Lees een boek’, dus dan deed je dat wel eens. [...] En op vakantie, dan wist ik nog wel eens een boek in één vakantie uit te lezen.”

Het overige gedeelte van het culturele leven tijdens de jeugd van grootvader Bert was ten opzichte van de rest van de familieleden vrij beperkt. Bert laat weten dat er destijds weinig aan culturele activiteiten werd gedaan als gevolg van slechte economische omstandigheden en de Tweede Wereldoorlog:

“Mijn jonge jaren lagen van de jaren voor de oorlog en jaren in de oorlog en er was niet zo veel ruimte voor kunst en dergelijke. [...] Het waren de crisisjaren, van 1935 tot 1940. Toen kwam de oorlog en dat was allemaal sobere tijd. In de laatste jaren van de oorlog is heel de familie ondergedoken geweest, dus we konden niet eens in ons eigen huis blijven.”

Maar ook na de Tweede Wereldoorlog stelt Bert dat het leven erg sober was. Als het om culturele participatie gaat, kan hij zich enkel herinneren dat hij met zijn ouders ongeveer één keer per jaar naar de film ging.

“We woonden in een dorp, daar was niks. Dan moesten we naar Den Haag, dan wandelden we naar Den Haag, dat was 24 km heen en weer, om een keer naar de bioscoop te gaan.”

Daarentegen hadden de familieleden uit de tweede en derde generatie een rijker cultureel leven tijdens het opgroeien. Zo werden er tijdens de vakantieën regelmatig lokale historische musea aangedaan en bezienswaardigheden bezocht, al waren de mogelijkheden hiervoor wel beperkt toen Janneke, Linda en Greet met hun ouders nog in Tanzania woonden. De uitstapjes toen waren vooral gericht op het bewonderen van de exotische flora en fauna van het land. Voor de derde generatie was museumbezoek tijdens de vakanties altijd een standaard activiteit. Kees verwoordt het als volgt:

“Op vakantie was het gewoon een zekerheidje, we gingen in ieder geval een keertje naar een museum. [...] Het was ook niet de vraag of we gingen, het was meer de vraag waarheen we gingen, denk ik. [...] We moesten met culturele en kunstzinnige vorming punten halen en sommige mensen moesten dan echt hun best doen om te zorgen dat ouders een x aantal keer naar een museum gingen dat jaar. Dat haalden wij zonder dat we daar moeite voor hoefden te doen, want we gingen sowieso wel.”

Het gezin van Janneke ging regelmatig naar het theater. Janneke zelf ging als puber wel eens naar de lokale schouwburg en later als volwassene ook menigmaal naar voorstellingen. Dochters Pauline en Thea vertellen dat hun moeder moeite deed om ze kennis laten maken met het theater. Zodoende hebben zij regelmatig het theater in hun geboortestad bezocht. Pauline en haar oudere zus Lotte (die niet geïnterviewd is) hebben tijdens de middelbare school zelf ook meegedaan met optredens voor een open podium. Omdat Kees naar dezelfde middelbare school ging en op de hoogte was van de optredens van zijn nichtjes, vond hij het leuk om deze voorstellingen te bezoeken, zelfs nog even toen hij en zijn nichtjes niet meer op de middelbare school zaten.

De tweede en derde generatie maken allen melding van een vorm van kunstzinnige en muzikale vorming. Was er voor Janneke alleen nog sprake van een werkweek met het thema cultuur,

voor haar jongere zussen was kunstgeschiedenis een volwaardig onderdeel van het curriculum. Ze leerden daar over onder meer over schilderkunst en architectuur, en gingen van tijd tot tijd op excursie om historisch bezienswaardigheden op te zoeken. De derde generatie kreeg ofwel culturele en kunstzinnige vorming (ckv), ofwel klassieke culturele vorming (kcv). Ckv was bedoeld om leerlingen kennis te laten maken met kunst en cultuur. Zij kregen dan een CKV-pas waarmee ze tegen gereduceerd tarief naar musea en dergelijke konden gaan. Het vak had ook een praktische component. Zo moest Thea als opdracht met een klein groepje leerlingen een korte film maken. Kcv was een variant van ckv, gericht op de gymnasiasten, die hen in de klassieke Griekse en Romeinse cultuur onderwees.

Op de lagere school kreeg Bert wel zangles, maar, zoals hij laat weten, hoefde hij tijdens die lessen niet meer actief te participeren nadat de docent geconfronteerd werd met de beperkte zangkwaliteiten van Bert. Toch was zingen een activiteit waar Bert mee was opgegroeid. De ouders van Bert waren protestants-christelijk en er werden daarom thuis regelmatig psalmen gezongen. Die werden dan begeleid door het orgelspel van de vader van Bert, die ook in een kerkkoor zong. Bert benadrukt dat het koor waar zijn vader deel van uitmaakte van hoog niveau was en dat het onder meer de Matthäus-Passion en de Johannes-Passion vertolkte.

Voor de tweede en derde generatie had muziekles op school een grotere rol. Op de lagere school werd er gezongen en af en toe met instrumenten gespeeld. De mate waarin deze lessen plaatsvonden was in sommige gevallen afhankelijk van de beschikbaarheid en/of welwillendheid van de docent. Op de middelbare school was muziekles in de eerste twee tot drie schooljaren wel een vast onderdeel van het lesprogramma. De respondenten spreken van een meer theoretisch karakter van de lessen ten opzichte van de lessen op de basisschool. Men leerde bijvoorbeeld wie belangrijke componisten waren en hoe je noten moest lezen. Het praktische gedeelte vormde echter voor geen van deze familieleden een uitdaging. Dit heeft te maken met het feit dat de tweede en derde generatie in hun jeugd beiden een instrument hadden leren spelen.

Bert en zijn vrouw vonden het belangrijk dat hun kinderen een gedegen opleiding kregen. Buiten het reguliere programma om deden de kinderen daarom aan paardrijden, scouting, diverse sporten en kregen ze extra muziekles. Greet en Linda kregen in Tanzania beiden twee jaar lang les op het orgel. Linda stopte op het moment dat de familie naar Nederland verhuisde, omdat ze er geen plezier meer in had. Het verplicht dagelijks oefenen begon haar tegen te staan. In Nederland huurden de ouders voor nog wel Greet een non in als muziekdocent, zodat zij haar muzieklessen voort kon zetten. Uiteindelijk is zij in haar tienerjaren gestopt met spelen. Janneke leerde in de periode tussen het verblijf in Iran en Tanzania als achtjarige trompet spelen in Nederland en sloot zich aan bij de dorpsfanfare. Ondanks dat ze niet “extreem muzikaal” was, haalde ze wel voldoening uit de muzieklessen. Een bijdragende factor hierbij was het feit dat een vriendin ook trompet speelde en ze daarom samen konden oefenen. Later speelde Janneke nog in het schoolorkest, totdat ze de interesse in het spelen van een instrument verloor tijdens haar tienerjaren.

Ook voor de derde generatie was het spelen van een instrument iets dat actief werd gestimuleerd door de ouders. Een goed voorbeeld is Petra:

“Ik ben klarinet gaan spelen toen ik een jaar of zeven, acht was. Vrij vroeg is dat. [...] Ja, onze ouders hebben ons altijd wel gestimuleerd van, goh, het is leuk als je een instrument gaat spelen. We zijn toen volgens mij naar een of andere open dag van de muziekschool geweest en daar stonden gewoon verschillende instrumenten. Dan kun je zo’n instrument eens in je handen houden en toen is de klarinet daar een beetje uitgekomen. Dus gedeeltelijk eigen keus, en gedeeltelijk wat zij ook een beetje stimuleren.”

Petra heeft tien jaar bij een harmonieorkest gespeeld en toen zij ging studeren sloot zij zich aan bij een studentenorkest, waar zij nog eens acht jaar actief in was. Recentelijk heeft Petra ook saxofoon leren spelen. Haar broer Rick heeft als kind gitaarles gevolgd en tijdens zijn tienerjaren een jaar in een jazz-blues band gespeeld. Toen hij ging studeren is hij gestopt met het spelen van een instrument.

Pauline en Thea hebben in hun jeugd na kennismaking met de blokfluit gekozen voor de dwarsfluit. Die waren ze tot teleurstelling van hun moeder snel zat. Janneke:

“Ik heb wel m’n best gedaan. [...] Op een gegeven moment moesten we er zó achteraan zitten met het oefenen. Ja, toen hebben we het opgegeven. Hadden we net heel veel geld geïnvesteerd in de dure dwarsfluit en dat hebben ze toen een jaartje of anderhalf jaar gedaan. [...] Ja, dat is jammer.”

Syl en Kees werden door hun ouders op buitenschoolse muzikale vorming gezet om ze zo kennis te laten maken met verschillende instrumenten. Syl koos ervoor om drums te spelen en hield dat vol van zijn twaalfde tot zeventiende jaar. Zijn broer Kees koos voor de mondharmonica. Deze muzikale carrière duurde vanwege een gebrek aan enthousiasme echter slechts twee jaar.

Desalniettemin waren er jaarlijks familiegelegenheden waarbij iedereen de instrumenten weer uit de kast haalde. De (ondertussen overleden) vrouw van Bert vond het namelijk erg leuk als de familie gezamenlijk liedjes zong. Zodoende gebeurde het dat de familie op haar verjaardag en met kerst bijeenkwam om onder begeleiding van instrumenten liedjes met elkaar te zingen. Deze traditie wordt nog door de familie in ere gehouden.

Concluderend maakt het feit dat het merendeel van de familieleden een instrument had leren spelen en deelnam aan de voorgenoemde jaarlijkse familietraditie waarbij er muziek werd gespeeld, het begrijpelijk dat de familie zichzelf tijdens de interviews herhaaldelijk als zeer muzikaal karakteriseerde.

Het draaien van muziek was iets dat Bert thuis pas in de jaren na de Tweede Wereldoorlog ervaarde. Zijn vader beschikte toen pas over een platenspeler. Hij had een platencollectie die louter uit klassieke muziek bestond en hield vooral van Bach, Strauss en Beethoven; componisten die volgens Bert in de jaren vijftig erg populair waren.

Gedurende de jeugd van Janneke, Linda en Greet werd er thuis regelmatig muziek gedraaid. Vooral toen het gezin in Tanzania woonde werd er meer muziek gedraaid omdat er geen televisie in huis was. Wel had het gezin beschikking over een platenspeler en een cassette recorder. Bert vertelt met trots over zijn muziekinstallatie uit die periode:

“Uiteraard had ik een mooie muziekinstallatie. Wat ik nu heb is niet zo geweldig hoor, maar toen wel, [...] ja zeker voor die tijd! Dat bouwde ik zelf gedeeltelijk. Ja, in mijn eerste jaren bouwde ik een hifi-stereoversterker, dat was toen niet eens te koop nog. [...] En toen was er een meneer in de fabriek die zei: ‘Goh, kun je er niet nog eentje bouwen? Dan bouw ik voor jou een luidsprekerbox en een muziekkast.’ [...] Toen heb ik er nog een gebouwd en heeft hij voor mij een muziekkast en grote luidsprekerboxen gebouwd. Ja, dat was wel leuk!”

Bert kwam via zijn werk bij de Philipsfabriek daarnaast gratis aan LP's, singles en cassettes. Zodoende kwamen de kinderen in aanraking met de populaire muziek uit die tijd: Simon & Garfunkel, The Rolling

Stones en Santana zijn namen die hen nog goed bijstaan. Toch speelde Bert zijn favoriete muziek, klassiek, vooral af wanneer hij alleen thuis was, aangezien de kinderen niet van dat genre hielden. Bert was op zijn beurt geen liefhebber van de popmuziek was die de kinderen altijd draaiden. De radio in de woonkamer stond zodoende altijd afgestemd op radio 3, dé popzender van die tijd, totdat vader thuiskwam van werk. En op zondag was het gebruik dat er klassiek werd gedraaid. Tijdens de tienerjaren kregen de dochters ten slotte een eigen kamer, waarin ze in alle vrijheid naar hun favoriete muziek konden luisteren.

Ondanks dat de kinderen geen fan van klassieke muziek waren, kan Linda zich nog wel met plezier herinneren dat haar ouders haar en tweelingzus Greet een keer hebben meegenomen naar een operavoorstelling in Eindhoven:

“Dat was wel heel bijzonder hoor, daarom weet ik het nog. [...] Ik denk dat mijn ouders het ook wel goed vonden voor mijn opvoeding.”

De familieleden uit de derde generatie maken kenbaar dat er thuis relatief weinig muziek gedraaid werd. Er werd vooral muziek gedraaid tijdens lange autoritten. Dan werd er rekening gehouden met elkaar, door bijvoorbeeld om de beurt een eigen CD op te mogen zetten. Wanneer er thuis muziek werd gedraaid, was het vaak de vader die deze muziek afspeelde. In het gezin van Linda en Greet ging het om klassieke muziek, en dan vooral op zondag. In het gezin van Janneke draaide haar man vooral rockmuziek thuis. De vader van Syl en Kees luisterde naar klassiek, maar ook naar rock. Dit laatste deed hij dan op zijn werkkamer. Kees beschrijft het gebeuren als volgt:

“Hij had ook nog van die grammofoonplaten. Dat vond ik wel interessant, want daar stonden best wel van die grote tekeningen op. Daar mocht ik dan wel eens naar kijken, maar dan wel samen met mijn vader, want hij was natuurlijk als de dood dat ik dat allemaal óf door de war maakte óf brak. En die had hij dan op zijn werkkamer. Hij zat in zijn elektrische hok, hij was een elektrotechnicus, en daar zat dan zijn platenspeler en daar speelde hij dan echt van die platen. Dan was hij helemaal in zijn sas.”

Dit brengt de aandacht naar muziek als geobjectificeerd cultureel kapitaal. Hoewel er in elk van deze gezinnen wel een muziekcollectie te vinden was, waren de muziekdragers in alle gevallen namelijk van de vader in huis. Naast de eerder genoemde situaties van de jonge Bert en zijn dochters in hun jonge jaren, was ook de LP- en/of CD-collectie in de situaties waarin de derde generatie opgroeide hoofdzakelijk eigendom van de vader, net als het geluidssysteem. Wel beschikten de familieleden uit de derde generatie in de jeugd over een aantal CD's met sprookjes en verhalen, kinderkoren, en populaire muziek uit die tijd. De vader van Petra en Rick voorzagen zijn kinderen verder van muziek door zelf CD's voor hen te 'branden'.

Daarbij moet worden opgemerkt dat er in de huidige situatie in slechts één geval nog muziek via een fysieke geluidsdrager werd geluisterd. De partner van Pauline is een groot muziekenthousiast en heeft grote collectie CD's en een aantal LP's. Zo heeft Pauline voor haar onbekende artiesten leren kennen en gaat ze wel eens met haar vriend mee naar de platenzaak, waar ze dan zelf af en toe ook een aankoop doet. De overige geïnterviewden, inclusief grootvader Bert, maken allen gebruik van digitale kanalen om naar muziek te luisteren. Het muziekplatform Spotify wordt in dit verband het meest genoemd. Dit platform kenmerkt zich volgens de familieleden door een groot gebruiksgemak. Dit werd overtuigend gedemonstreerd toen Linda tijdens het interview door middel van een stemcommando muziek liet spelen vanaf een intelligente luidspreker waarop de Spotify-software draaide.

Voor wat betreft geobjectificeerd cultureel kapitaal in de vorm van kunstvoorwerpen moet vooral naar de tweede en derde generatie worden gekeken. Zoals eerder aangegeven groeide Bert op in een cultureel sobere omgeving en hij maakt dan ook geen noemenswaardige melding van kunstobjecten in huis. Janneke, Linda en Greet werden in hun jeugd wel omringd door bijzondere objecten die door hun ouders waren verzameld tijdens de reizen die ze hadden gemaakt. Het interieur was onder meer opgesierd met Perzische tapijten uit Iran en houten Makonde beeldjes uit Afrika. Dat Bert deze verzamelwoede zijn hele leven heeft volgehouden blijkt uit het feit dat het huis van hun vader volgens Janneke en Greet wel een museum lijkt.

Aangezien de tweede generatie het 'reisvirus' over had genomen van hun vader, had ook die op haar beurt veel kunstobjecten uit het buitenland verzameld en in huis opgesteld. In elk van hun huishoudens konden daarom wel exotische beeldjes, schilderijen en/of kunstnijverheid worden aangetroffen. Opmerkelijk is dat ook de kinderen van Janneke, Linda en Greet vrij reislustig zijn geworden. Zo woont de oudere zus van Pauline en Thea, alsmede een neef die niet bij het onderzoek is betrokken, in het buitenland. Thea doet regelmatig vrijwilligerswerk in Zuid-Amerika, en Kees heeft tweemaal in het buitenland gestudeerd.

Muzikale voorkeur

De muzikale voorkeur laat juist een verschil tussen de drie generaties zien. De eerste generatie is vrijwel cultureel univoor. En ondanks dat het cultureel kapitaal van de tweede en derde generatie overeenkomsten heeft, is de muzikale voorkeur van de derde generatie toch breder.

Bert geeft aan hoofdzakelijk naar klassiek muziek te luisteren. Zo luistert hij bij voorkeur naar de zender Classic FM die non-stop lichte klassieke muziek uitzendt. Bert vertelt dat de liefde voor klassieke muziek breed leefde in de protestants-christelijke kringen waar hij vandaan kwam. En zoals eerder aangegeven luisterde zijn vader ook naar klassieke muziek. Toch wil Bert een enkele keer nog wel eens naar de folkrock van Simon & Garfunkel luisteren, en met een grijns oppert hij dat hij ook een vrolijk popnummer van Abba op zijn telefoon heeft staan.

Dit maakt dat Bert niet gezien kan worden als een snob: aan de ene kant waardeert hij opera en klassiek, maar aan de andere kant is de klassieke muziek die hij luistert veelal van het lichte soort en luistert hij ook incidenteel naar folkrock en popmuziek. Wel zegt hij een aversie te hebben tegen moderne muziek. In die zin lijkt er toch sprake te zijn van een vorm van sociale onderscheiding. Bert vertelt over de muziek die in twee populaire programma's aan bod komt:

"Nee, ik houd niet van die moderne muziek. Vaak veel te hard ook. [...] Om elf uur spelen ze op de radio altijd Met het Oog op Morgen, en de rotmuziek die ze daarbij spelen... Afschuwelijk! En in de Wereld Draait Door, [...] nou, de muziek die daar gepresenteerd wordt, nee ook niet. Dat spreekt me niet aan."

Een nadere inspectie van twee compilatiealbums die namens het programma Met het Oog op Morgen zijn uitgebracht laat zien dat de muziek die over de jaren tijdens het programma is uitgezonden als populaire, middlebrow muziek kan worden getypeerd.

Dat is juist de muziek die de tweede generatie erg kan waarderen, al moet daarbij worden vermeld dat men dan voornamelijk op de popmuziek van de jaren zeventig en tachtig doelt. Deze muziek hadden de dochters leren kennen via de muziek die hun vader meebracht van werk, via de radio en via het programma AVRO's Toppop, waarin van 1970 tot 1988 popmuzikanten op televisie hun hits ten gehore brachten. Dat laatste was iets dat je volgens Janneke als tiener niet mocht missen, als je op school mee wilde praten. Daarnaast kan zij ook een aantal moderne popartiesten waarderen, die zij via de radio en popfestivals heeft leren kennen. Haar tweelingzus bezoekt geen festivals en geeft de voorkeur aan de popmuziek van de jaren zeventig en tachtig. Janneke geeft ook aan wel eens naar Spaanse muziek

te luisteren. Dit heeft als reden dat één van haar dochters in Spanje woonachtig is, en Janneke door het luisteren van Spaanstalige muziek haar Spaanse taalvaardigheid hoopt te verbeteren.

Muziek van Nederlandse bodem zoals de Nederpop van Boudewijn de Groot en Doe Maar wel in de smaak bij de tweede generatie. Klassieke muziek is echter een genre waar Janneke en Linda zelden naar luisteren. Janneke:

“Ik zal het zelf niet zo snel luisteren hoor. [...] Het is niet zo dat ik het echt lelijk vind. Het ligt dan aan wat voor soort. Opera vind ik niet zo geweldig hoor, maar een beetje viool, of iets van Mozart, dat klinkt best wel aardig hoor. Ik ben trouwens ook een keertje geweest naar André Rieu. Ik weet het, dat is helemaal een fout klassieke persoon, maar het was wel heel sfeervol, moet ik zeggen. [...] Hij heeft wel de gave om klassieke muziek een beetje populair te brengen.”

De echtgenoten van Linda en Greet luisteren wel graag naar klassieke muziek, en dan wordt er wel eens meegeluisterd, maar niet van harte. Zowel Linda en Greet maken grappend de opmerking dat het een tegenreactie zou kunnen zijn omdat hun vader vroeger thuis altijd klassieke muziek draaide. De twee zussen zijn ook geen liefhebber van volksmuziek en Greet noemt dit genre zelfs “een beetje ordinaar.”

Wat naar voren komt is dat de tweede generatie er een iets bredere smaak op na houdt dan de eerste, en dat het karakter van deze smaak nauwelijks highbrow elementen bevat.

De samenstelling van de muzikale voorkeuren van de derde generatie is naar verwachting breder dan die van de eerste en tweede generatie. Ten eerste worden pop- en rockmuziek volledig omarmd door de derde generatie. Daarnaast is er meer waardering voor klassieke muziek. Thea en Syl geven aan thuis regelmatig naar klassieke muziek te luisteren. Wat betreft Thea kan dit de hele dag aanstaan. Neoklassiek met pianospel kan haar erg bekoren. Voor Syl is klassieke muziek een genre waar hij pas sinds een jaar of vier naar luistert. Hij vindt het fijne muziek om mee te ontspannen. Vandaar dat hij de muziek van André Rieu minder snel op zou zetten dan een stuk van Bach: het eerste is te opzwevend voor zijn doen. Pauline vindt vooral de combinatie van elektronische muziek met neoklassieke elementen mooi en hoewel ze klassiek soms best kan waarderen, draait ze zelf thuis geen klassieke muziek. Ook Petra zet zelf niet zo gauw klassieke muziek op, maar vindt het wel leuk om het te spelen in het orkest. Ze woont ook graag naar klassieke muziekkuitvoeringen bij, maar dit heeft als hoofddreden dat er dan vrienden en kennissen deel uitmaken van het muziekgezelschap. Kees is geen liefhebber van klassieke muziek, maar nu het op zijn pad is gekomen staat hij er wel voor open. Via zijn oude studienetwerk en via zijn huidige baan gaat hij binnenkort naar twee klassieke concerten en hij gaat er met een open blik naartoe. Alleen Rick geeft aan dat hij totaal niet is geïnteresseerd in klassieke muziek.

Het highbrow-genre jazz kan Rick dan weer wel waarderen. Hij vermoedt dat dit ook iets te maken heeft met het feit dat hij in zijn tienerjaren in een jazz-blues formatie heeft gespeeld. Jazz wordt ook genoemd door Syl, die het net als klassieke muziek hoofdzakelijk luistert om te ontspannen.

Thea bleek de enige persoon binnen de derde generatie die naar wereldmuziek luisterde. Het verband is in dit geval duidelijk. Als gevolg haar reis door Zuid-Amerika was zij Spaanstalige en Latin muziek meer gaan waarderen. Ook haar interesse voor Afrikaanse muziek ontstond tijdens een reis.

“Er is een Malinese zangeres, dat zet ik ook wel vaak op. [...] Fatoumata Diawara heet ze. [...] Toen was ik in Marokko op vakantie met mijn oudste zus [...] en toen waren we in een restaurantje en daar stond dit aan. [...] Toen ging ik bij het restaurant vragen: ‘Wie is dit dan?’ Toen schreef ik het op en ging ik het thuis luisteren.”

Ervaringen in het buitenland hadden ook impact op de muziekvoorkeur van Kees. Doordat hij voor zijn studie een tijd in Berlijn heeft doorgebracht is hij het elektronische muziekgenre electro leuk gaan vinden. Op Petra na kunnen alle familieleden uit de derde generatie wel genieten van elektronische muziek. Meestal gaat het dan om dansmuziek zoals house, techno of de electro waar Kees van houdt.

Vooral tijdens het uitgaan in clubs en op festivals vind men deze genres prettig om naar te luisteren. Syl luistert vooral tijdens het werk graag naar deephouse, een veelal instrumentaal subgenre binnen de housemuziek.

Hoewel deze vormen van lowbrow muziek erg geliefd zijn onder de derde generatie kan dat niet gezegd worden van lowbrow muziek in de vorm van volksmuziek. Syl kan deze muzieksoort slechts op waarde schatten in de juiste setting, dat wil zeggen in de kroeg. Zijn broer Kees vormt hierin de uitzondering binnen de derde generatie. Hij noemt zichzelf een fervent carnavalsganger en luistert thuis ook graag naar carnavalsmuziek. Aan de ene kant is er sprake van liefde voor de muziek, met een knipoog ("Hoe fouter, hoe beter"). Aan de andere kant is Kees oprecht geïnteresseerd in het carnavalsfeest. In zijn jeugd kwam hij in aanraking deze viering vanwege zijn opa die in Brabant woonde. Tijdens het bloemencorso en de carnavalsoptocht konden de kinderen de hele dag snoep rapen. Toen Kees 15 jaar oud was, werd de vader van een van zijn beste vrienden benoemd tot prins carnaval. Deze aangelegenheid heeft veel indruk gemaakt op Kees en vanaf toen is zijn interesse voor het carnavalsfeest echt gewekt.

Conclusie en Discussie

Aan de hand van dit onderzoek is binnen een familie van drie generaties onderzocht wat de rol van cultureel kapitaal en leeftijd op de muzikale voorkeur zijn. De probleemstelling hierbij was de vraag of cultuurconsumptie op jongere leeftijd meer omnivoor was.

Uit de interviews kwam naar voren dat het cultureel kapitaal waar grootvader Bert mee opgroeide vrij beperkt was. Wel kwam hij als gevolg van zijn protestants-christelijke achtergrond toch in aanraking met highbrow cultuur in de vorm van klassieke muziek. Het cultureel kapitaal van de tweede en derde generatie was beter ontwikkeld doordat men op jonge leeftijd intensief muziekles kreeg en kennismaakte met culturele bezienswaardigheden, zoals museum en theater. Ook groeiden deze generaties op met diverse cultuurgoeieren in huis, in tegenstelling tot grootvader Bert.

Voor wat betreft de tweede generatie heeft dit toegenomen cultureel kapitaal zich niet geuit in een liefde voor klassieke muziek. Juist in de derde generatie viel de affiniteit met highbrow muzikale genres op. Naast interesse in klassieke muziek werd er belangstelling voor jazz en wereldmuziek geconstateerd. Daarnaast luisterde het merendeel van de derde generatie naar lowbrow muziek, en dan vooral elektronische muziek. Er kan daarom worden gesteld dat jongere generaties inderdaad meer omnivoor zijn dan de voorgaande generatie.

Het wekt dus de indruk dat leeftijd een rol speelt bij de muzikale voorkeur. Het feit dat alle soorten muziek tegenwoordig voor iedereen zeer toegankelijk zijn zou een rol kunnen spelen. Jongeren groeien op met personal computers en mobiele telefoons waarmee ze beschikking hebben over een vrijwel ongelimiteerd aanbod van muziek. Daarnaast zou het ook kunnen zijn dat klassieke muziek haar elitaire status heeft losgelaten. De grens tussen highbrow en lowbrow is in die zin dan als het ware verdwenen. Artiesten als André Rieu die klassiek op een populaire manier aan de man brengt, en cross-over acts die klassiek met andere vormen van muziek mengen hebben daar in ieder geval een bijdrage aan geleverd, getuige de grote belangstelling die zij genieten. Ook de beschikbaarheid over tijd kan een rol spelen. Het drukke leven van Greet liet weinig tijd over om muziekvoorstellingen te bezoeken of om zich te verdiepen in nieuwe muziek. Voor jongeren is dit duidelijk anders, aangezien zij minder verplichtingen hebben.

In het onderzoek viel verder op dat het leesgedrag van de respondent vaak door hen werd toegeschreven aan de inmenging van zijn/haar moeder. Moeders lazen zelf, lazen hun kinderen voor en stuurden erop aan dat hun kinderen ook regelmatig boeken lazen. De rol van muziek in het huishouden werd daarentegen geassocieerd met de vader. Vaders draaiden het meest muziek in de gemeenschappelijke ruimte, waren actief bezig met het verzamelen van muziek, en zorgden voor de muziekapparatuur in huis. Dit lijkt een traditioneel rolpatroon weer te geven waarin de vrouw binnen

het gezin de verzorgende taken op zich neemt. Toch is het zo dat twee van de drie respondenten uit de tweede generatie hun rol als moeder combineerden met een baan.

Er moet ten slotte worden gewezen op enkele tekortkomingen in het onderzoek. Een deel van de tweede en derde generatie uit de familie is ten eerste niet meegenomen in dit onderzoek. Zo werd de oudere broer van Syl en Kees genoemd als iemand die een groot liefhebber van klassieke muziek is, nog meer dan Syl. En dat terwijl hun moeder de enige dochter van Bert met een Mbo-opleiding is. Daarnaast moet men, omdat het om een casestudy van zeer beperkte schaal gaat, voorzichtig zijn met het leggen van causale verbanden.